

สุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนากับสุนทรียสนทนาเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย Aesthetics Conversation in Buddhism and Creative Conversation in Thai Society

พระมหาพิชณุ สณฺณเมโธ, พระศรีสิทธิมนี, วีรกาญจน์ กนกกมลเลิศ
Phramaha Pitsanu Sannametho, Phra Srisitthimuni, Veerakarn Kanokkamales
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
E-Mail: Nu252@hotmail.com

ได้รับบทความ: 8 ตุลาคม 2563; แก้ไขบทความ: 28 ธันวาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 28 ธันวาคม 2563
Received: October 8, 2020; Revised: December 28, 2020; Accepted: December 28, 2020

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องสุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนากับสุนทรียสนทนาเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษารูปแบบการใช้สุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนากับสุนทรียสนทนาเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย และ 2) ประยุกต์ใช้รูปแบบสุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนากับสุนทรียสนทนาเชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า

ผลการศึกษาพบว่า

การนำหลักสัมมาวาจามาใช้ในสุนทรียสนทนาต้องมีปยวาจา คือ มีวาจาเป็นที่รัก สร้างสรรค์ให้เกิดความกลมเกลียว ความรัก และสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสม ถูกกาลเทศะ เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้น วิธีการที่จะพูดให้เป็นปยวาจานั้น จะต้องพูดโดยยึดถือหลักเกณฑ์ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เนื่องจากวาทาสุนทรียสนทนาตามหลักพุทธสันติวิธีย่อมสมานไมตรีต่อบุคคล ให้เกิดผลสัมฤทธิ์สู่เป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้การคุมสติ ทำหน้าที่กลยามมิตรกับคู่สนทนา ให้ความสำคัญกับความรู้สึกละเอียดของแต่ละฝ่ายเป็นสิ่งสำคัญ โดยยึดหลักธรรม พรหมวิหาร 4 เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ถ้าใจมีกรุณา ก็จะพูดกับเขาดี คิดกับเขาดี โดยจะต้องมีการฝึกปฏิบัติ เมตตากรุณา จึงจะเกิด ต้องเจริญกรรมฐาน รักษาศีลข้อที่ 4 และยึดหลักสัมมาวาจา

คำสำคัญ: สุนทรียสนทนา, พระพุทธศาสนา, สุนทรียสนทนาเชิงสร้างสรรค์, สังคมไทย

Abstract

The objectives of the study of aesthetics conversation in Buddhism and creative conversation in Thai society is 1) to study patterns of using aesthetics conversation in Buddhism and constructive conversation in Thai society and 2) applying aesthetics of conversation in Buddhism with creative conversation aesthetics in Thai society.

The study found that using the principle of right speech in a conversational aesthetics including of being joy of speech, having love and unity to occur in Thai society, speaking with sweet words, honestly, not rude and offensive and saying things that are useful and appropriate, because speaking is the first step to building a good human relationship. The method of condemnation of speech is to be spoken by adhering to rules, abstaining from lying, abstaining from cynical speech, abstaining from abusive speech and abstaining from speaking prattle. Because the words of aesthetics are spoken according to Buddhist principles, peace means warmly hospitality to the person for achieve the goals from setting. In addition, the control of mindfulness acts as an ally to the interlocutor, giving importance to the inner feelings of each other, based on the principles of four sublime states of mind: loving-kindness, compassion, sympathetic joy, and equanimity. If the heart is kindly, then speak to other well, think well to them and requires practice. It must be practiced and benevolent in order to develop a practice, following the fourth precepts, and adhere to the principle of right speech.

Keywords: Aesthetics Conversation, Buddhism, Creative Conversation, Thai Society

1. บทนำ

การสื่อสารเป็นการแสดงออกของมนุษย์สื่อความหมายในตนเองและผู้อื่น ซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่บุคคล ระหว่างบุคคล กลุ่มคนและสังคม การสื่อสารจึงมีมาตั้งแต่เริ่มต้นของประวัติศาสตร์สังคมมนุษย์ ในปัจจุบันพบว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ข่าวสารของประชาชนมากขึ้น มีการเกิดขึ้นของสื่อมวลชนใหม่ ๆ หลายประเภท เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต ระบบโทรคมนาคม หรือเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสื่อเหล่านี้ได้ส่งผลให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงเนื้อหาข้อมูลข่าวสารได้อย่างไร้ขีดจำกัด สภาพการณ์เช่นนี้นอกจากจะ

ส่งผลดีต่อผู้รับสารแล้ว ขณะเดียวกันก็ยังส่งผลร้ายด้วยเช่นกัน เพราะความรวดเร็วของสื่อมวลชนสมัยใหม่อาจทำให้การควบคุมสื่อและเนื้อหาสื่อที่ไม่พึงประสงค์ยากขึ้น และด้วยความซับซ้อนของสื่อเอง ก็อาจส่งผลถึงผู้รับสารบางกลุ่มที่ยังไม่มีความพร้อมในการรับข้อมูลข่าวสารบางประเภท นำไปสู่การให้ข้อมูลหรือการโน้มน้าวชักจูงใจโดยสื่อมวลชนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ควรด้วยเหตุนี้ สังคมจึงควรสร้างความรู้และทักษะในการเปิดรับสื่อและข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพให้แก่ผู้รับสารและรู้เท่าทันสิ่งที่สื่อสารนั่นเอง

2. ความหมายของสุนทรียสนทนา

คำว่า สุนทรียสนทนา (Aesthetic Conversation) นั้น หมายถึง การสร้างความเข้าใจร่วมกัน ความคล้ายคลึงกัน ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (กิตติมา สุรสนธิ, 2541: 1)

สุนทรียสนทนาเป็นคำที่มีความหมายกว้างและครอบคลุมถึงกระบวนการทุกอย่างที่จิตใจของคน ๆ หนึ่ง อาจมีผลต่อจิตใจของคนอีกคนหนึ่ง สุนทรียสนทนาจึงไม่ได้หมายความว่าแค่เพียงการเขียนและการพูดเท่านั้น หากรวมไปถึงดนตรี ภาพ การแสดงบัลเลต์ และพฤติกรรมทุกพฤติกรรมของมนุษย์อีกด้วย

สุนทรียสนทนาไม่ได้หมายความว่าแค่การถ่ายทอดสารด้วยภาษาพูดและภาษาเขียนที่ชัดเจนและแสดงเจตนาชัดเจนเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงกระบวนการทั้งหลายที่คนมีอิทธิพลต่อกันด้วย คำนิยามนี้ ยึดหลักที่ว่า การกระทำและเหตุการณ์ทั้งหลาย มีลักษณะเป็นสุนทรียสนทนา หากมีผู้เข้าใจการกระทำและเหตุการณ์เหล่านั้น หมายความว่า ความเข้าใจที่เกิดขึ้นแก่คน ๆ หนึ่งนั้น ได้เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่คน ๆ นั้น มีอยู่และมีอิทธิพลต่อบุคคลผู้นั้น

สุนทรียสนทนานั้นนอกจากจะมีความหมายหลากหลายดังกล่าวมา ยังมีมากมายหลายประเภทอีกด้วย นั่นก็ขึ้นอยู่กับการใช้เกณฑ์ในการพิจารณาถึงสถานการณ์ของสุนทรียสนทนา (Communication Situation) ที่เกิดขึ้น เกณฑ์เหล่านี้นักนิเทศศาสตร์ใช้ตัดสินรูปแบบและวิธีสุนทรียสนทนาในปัจจุบัน (ประมะ สตะเวทิน, 2541: 105-109) เกณฑ์ในเรื่องภาษาที่ใช้ในสุนทรียสนทนา แบ่งสุนทรียสนทนาโดยใช้ภาษาเป็น 2 ประเภท คือ

1. สุนทรียสนทนาเชิงวจนภาษา (Verbal Communication) เป็นสุนทรียสนทนาโดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนเป็นสัญลักษณ์ในสุนทรียสนทนา เช่น การพูดภาษาต่าง ๆ หรือการเขียนเป็นภาษาต่าง ๆ

2. สุนทรียสนทนาเชิงอวัจนภาษา (Non-verbal Communication) เป็นสุนทรียสนทนาโดยรหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นที่ไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียน เช่น การแสดงอากัปกิริยาท่าทางการใช้เครื่องหมายวรรคตอนเครื่องหมายต่าง ๆ ที่สามารถสื่อความหมายได้

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ เพราะมนุษย์สามารถพัฒนาการใช้สมองและใช้มือควบคู่กัน จนสร้างสังคมที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของตนเอง ขึ้นมาได้สื่อกลางที่เชื่อมระหว่างโลกของความคิด และโลกของการทำงานหรือการผลิตทางวัตถุเข้าด้วยกัน คือ ภาษา ภาษาในที่นี้หมายถึง ภาษาพูดและภาษาเขียน ตลอดจนภาษาท่าทาง และรูปแบบของภาษาสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ทำให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่สมาชิกที่อยู่ร่วมกันในสังคมได้ และยิ่งไปกว่านั้น ภาษาได้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในทุกสังคม และในทุกสมัยมนุษย์ใช้วิธีการสองอย่างสำหรับสื่อความหมาย คือ วิธีการที่อาศัยคำและวิธีการที่ไม่อาศัยคำ วิธีการที่อาศัยคำคือ การพูด-ฟัง และเขียน-อ่าน วิธีการที่ไม่ใช้คำได้แก่การกระทำที่แฝงความหมายอันเป็นที่รับรู้กันทั่วไป เช่น พิธีกรรม แฟชั่น ธรรมเนียม และอาการของร่างกาย เป็นต้น สุนทรียสนทนาจะประสบความสำเร็จได้ จะต้องมียาภาษา เป็นองค์ประกอบหนึ่ง อยู่ภายใต้สาร เนื้อหาของสาร คือ ความคิดที่กลั่นกรองออกมาเป็นเรื่องราว ความคิดนั้นไม่สามารถถ่ายทอดได้ถ้าไม่มีภาษา ภาษานั้นเป็นสื่อที่จะให้เนื้อหาเกาะเกี่ยวไปยังผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจหรืออาจกล่าวได้ว่า ภาษาคือตัวสารนั่นเอง มีผู้กล่าวว่า ภาษาที่ใช้คือหัวใจของสุนทรียสนทนา หมายความว่าผู้ใช้ภาษาควรตระหนักในบทบาทและความสำคัญของภาษาที่มีต่อสุนทรียสนทนาของมนุษย์ เป็นส่วนช่วยให้เนื้อหาที่จะสื่อสารเป็นที่รับรู้และเข้าใจร่วมกันได้ สารทุกชนิดไม่ว่าจะสั้นยาวมากน้อยเพียงใด ก่อนที่คนเราจะสามารถรับรู้จนทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันได้นั้น จะต้องส่งมาในรูปของภาษาหรือสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง สารจะปรากฏขึ้นโดยตัวของมันเองแท้ ๆ ไม่ได้ ในสุนทรียสนทนานั้นผู้รู้ได้กล่าวเอาไว้ว่า ภาษา คือพาหะให้เนื้อหาของสารเกาะเกี่ยวจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารผู้ผลิตภาษาคือ ผู้ส่งสาร ภาษาที่ออกมาจะดีไม่ได้อยู่ที่ทักษะในสุนทรียสนทนาของผู้ส่งสาร แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับผู้รับสารด้วย เพราะผู้ส่งสารเลือกใช้ภาษาในการเสนอสารที่เหมาะสมกับผู้รับสารเหมาะสมกับความรับรู้และทักษะการใช้ภาษาของผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสารที่ดีนั้นต้องพูดจาภาษาเดียวกับผู้รับสาร คือต้องเรียนรู้ภาษาของผู้รับสารนั่นเอง (อวยพร พาณิช และคณะ, 2543: 6)

สวณิต ยมาภัย ได้อธิบายเกี่ยวกับภาษาเพื่อสุนทรียสนทนาไว้ว่า ภาษาเพื่อสุนทรียสนทนา คือการที่ผู้ส่งสารมีเจตนาจะถ่ายทอดความคิดและวัตถุประสงค์ภายในใจไปยังผู้รับสารที่เป็นเป้าหมายที่แน่นอน แล้วต้องการให้ผู้รับสารเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง เกิดความเข้าใจใกล้เคียงกับความตั้งใจของผู้ส่งสาร (สวณิต ยมาภัย, 2526: 12)

อริสโตเติล (Aristotle) นักปราชญ์ชาวกรีก กล่าวถึงภาษาคือคำพูดว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งในสามส่วน ได้แก่ ผู้พูด คำพูด และผู้ฟัง

เบอร์โล (Berlo) นักทฤษฎีที่มีชื่อเสียงทางนิเทศศาสตร์ กล่าวถึงภาษาว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จำเป็นต้องมี เพราะเป็นทักษะในสุนทรียสนทนาอย่างหนึ่ง

แซนนอนและวีเวอร์ (Claude E. Shannon and Warren Weaver) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า สุนทรียสนทนาจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 6 ประการ คือ ผู้พูด เครื่องส่งสัญญาณ เครื่องรับ ผู้ฟัง และเสียงรบกวนสัญญาณในที่นี้ก็คือสิ่งที่รับรู้ร่วมกันระหว่างผู้สื่อสารได้แก่ภาษา

ชแรมม์ (Wilber Schramm) ได้สร้างแบบจำลองสุนทรียสนทนาไว้ถึง 4 แบบ ใน 2 แบบแรก ชแรมม์ กล่าวถึงคำว่า สัญญาณ แทนที่คำว่า สาร ซึ่งหมายถึง ภาษา ที่ใช้ในสุนทรียสนทนานั้นเอง ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นความสามารถทางภาษาของผู้สื่อสาร ด้วยคำว่า ผู้เข้ารหัส และ ผู้ถอดรหัส หมายความว่าสุนทรียสนทนาจะดำเนินไปได้อย่างไร เมื่อทั้ง 2 ฝ่ายมีความสามารถในการส่งภาษาและรับภาษาที่อีกฝ่ายหนึ่งส่งมา ในแบบจำลองหลัง ๆ ชแรมม์กล่าวถึง ผู้ส่งสารและผู้รับสารว่า เป็นผู้ตีความรหัสหมายความว่า ในสุนทรียสนทนา ทั้งที่ส่งและผู้รับสารต่างทำหน้าที่ตีความภาษาในสุนทรียสนทนาและป้อนกลับสารใหม่ที่ตีความแล้วกลับไป ซึ่งย่อมจะทำให้เกิดความเข้าใจดียิ่งขึ้น (อวยพร พาณิช และคณะ, 2543)

ภาษาที่ท่านผู้รู้เหล่านี้ ให้ความหมายในสุนทรียสนทนานี้ หมายถึง ทั้งวัจนภาษา คือ ภาษาพูด ภาษาเขียน และอวัจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ใช่คำพูดหรือการเขียน เช่น สัญลักษณ์ การแสดงกิริยาท่าทาง การสัมผัส บุคลิกลักษณะท่าทางต่าง ๆ ของผู้ส่งสารและผู้รับสารที่แสดงออกเพื่อสื่อสารกันเป็นต้น จะเห็นได้ว่า ภาษาทั้ง 2 ประเภท มีส่วนอย่างมากในสุนทรียสนทนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันซึ่งมีวิถีชีวิตดำเนินไปด้วยการติดต่อพบปะกันอยู่ตลอดเวลา ความเจริญทางเทคโนโลยีเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สุนทรียสนทนาทุกระบบถูกปรับเปลี่ยนไป ภาษาที่เช่นเดียวกันได้ถูกพัฒนามาตามลำดับตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ละสังคมมีการใช้ภาษาในรูปแบบที่แตกต่างกันไป นี่หมายรวมถึงอวัจนภาษาด้วย

อนึ่ง ภาษาเป็นวัฒนธรรมประการสำคัญที่จำเป็นต้องเรียนรู้ก่อนและระหว่างสุนทรียสนทนา ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา อวัจนภาษามีกำเนิดมาก่อนวัจนภาษา เป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาในแต่ละสังคม และมีความหมายเฉพาะที่สังคมกำหนดขึ้น แต่เนื่องจากอวัจนภาษาไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวเป็นลักษณะของธรรมชาติ ทำให้แต่ละสังคมมีอวัจนภาษาที่คล้ายคลึงกัน ในบางส่วนจัดได้ว่าเป็นอวัจนภาษาสากล เช่น การโบกมือ การโอบกอด การชี้นิ้ว เป็นต้น

จะเห็นว่าภาษาทั้ง 2 รูปแบบดำเนินควบคู่กันมาโดยไม่สามารถแยกออกมาดำเนินได้เฉพาะตัวของมันเองได้ เพราะในสุนทรียสนทนาบุคคลต้องใช้ภาษาทั้ง 2 รูปแบบใน

สุนทรียสนทนาควบคู่กันไปเพื่อเสริม หรือ เน้นย้ำสร้างความเข้าใจให้แก่กันและกัน หากจะพูดหรือว่าใช้ວິຈນາ หรือວິຈນາอย่างใดอย่างหนึ่งล้วน ๆ ในสุนทรียสนทนา คงต้องใช้ความชำนาญ หรือมีการอธิบายมากและอาจจะใช้เวลามากหรืออาจมีบุคคลที่ 3 ในการแปลความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจของแต่ละฝ่ายทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังจะเห็นได้จากสุนทรียสนทนาของคนต่างสังคมกัน และภาษาใบ้ จะมีล่ามแปลภาษาเพื่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสาร แต่หากในสุนทรียสนทนานั้น ผู้ส่งสารใช้ทั้งภาษา คำพูดและการแสดงออกของວິຈນາในรูปแบบต่าง ๆ ประกอบกัน เช่น การชี้บอก การพยักหน้าแสดงการรับรู้ หรือการยิ้มตอบรับ โบกมือห้าม หรือการนั่งตั้งใจฟัง หรือแสดงสีหน้าสงสัย เหล่านี้ย่อมจะสร้างปฏิกิริยาตอบกลับให้ผู้ส่งสารได้รับรู้ และสามารถสร้างความเข้าใจและสื่อสารแก่กันและกันได้ดียิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งที่แน่นอนว่ากระบวนการสุนทรียสนทนานั้นมีความสำคัญต่อการติดต่อสื่อสารและต้องดำเนินควบคู่กันไป จึงจะทำให้สุนทรียสนทนาประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

3. สุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนา

สุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารการใช้หลักสัมมาวาจา คือ สัมมาวาจา คือวาจาโดยชอบ วาจาดี ถูกต้อง สมบูรณ์ อันเป็นวาจาที่นำไปสู่ประโยชน์สุขทั้งกับผู้พูดและผู้ฟัง การพูดที่ถูกต้องนั้น ได้แก่ การไม่พูดเท็จไม่พูดใส่ร้ายผู้ใด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ถ้าผู้ใดเว้นจากการพูดเหล่านั้นเสียได้ ผู้นั้นย่อมเป็นคนที่มีวาจาเหมาะสมเป็นที่เชื่อถือได้ของมหาชนทั้งปวงและจิตใจของคนผู้พูดอย่างถูกต้องเช่นนั้นก็ย่อมสงบเย็นและมั่นคง เป็นที่ตั้งของความถูกต้องแห่งการกระทำทั้งปวงและเป็นการแสดงออกทางวาจาด้วยความรู้ความเข้าใจถึงความถูกต้องของการพูดที่ได้ใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบดีแล้ว อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้พูดได้พัฒนาตนเองไปสู่ทางสายกลางเพื่อไปถึงจุดสูงสุดและถึงพร้อมในอริยมรรคอันเป็นทางหลุดพ้นอันประเสริฐ ประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตทั้งกาย วาจา ใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยการกล่าววาจาในลักษณะดังนี้

1. วาจาสุภาสิต คือ วาจาที่พูดหรือเปล่งเป็นเสียงทำให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความได้ ไม่มีโทษ สบายหู แฝงด้วยคติ เป็นถ้อยคำนำออกจากทุกข์ เป็นวจีสุจริต ทำให้ได้รับประโยชน์ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง ซึ่งปรากฏทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง คำว่า “วาจาสุภาสิต” เป็นรูปศัพท์ที่ใช้ในภาษาไทย ซึ่งศัพท์เดิมมาจากภาษาบาลีปรากฏในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ในมงคลสูตรว่า “สุภาสิตา จ ยา วาจา” (ขุ.ข. (ไทย) 25/5/7) ซึ่งประกอบ 5 ประการ คือ

1) พูดได้ถูกกาลเทศะ คือ พูดในสถานที่เหมาะสม ในเวลาที่เหมาะสม ในปริมาณที่เหมาะสม โดยความเหมาะสมจะมีมากขึ้นอยู่กับเรื่องที่กำลังพูดนั่นเอง พูดถูกกาล จึงหมายถึง ความเหมาะสมหรือจังหวะ เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรพูด เวลาไหนยังไม่

ควรพูด ควรพูดนานเท่าไร ต้องคาดผลที่จะเกิดขึ้นไว้ด้วย ดูความเหมาะสมหรือจังหวะอันเนื่องด้วยเวลาและปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งปัจจัยอื่น ๆ

2) ต้องเป็นคำจริง คือ ข้อมูลที่ถูกต้องมีหลักฐานอ้างอิงได้ไม่ปั้นแต่งขึ้นมาเอง การพูดคำจริงหรือวาจาจริง เป็นเงื่อนไขสำคัญและจำเป็นที่ขาดไม่ได้ ทศนะทางพระพุทธศาสนานิยมความจริง เฉพาะเรื่องคำพูดนั้น คำพูดที่ดีถูกต้อง จะต้องมีความจริงเป็นหลักเสมอไป จะต้องพูดคำจริง และพูดด้วยความจริงใจ ดังบทสวดมนต์ในรัตนสูตรว่า “เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ” แปลความว่า ด้วยสัจจวาจานี้ ขอความสวัสดีจึงมีแก่ทุกท่าน (ขุ.ขุ. (ไทย) 25/3/9.) สัจจวาจานี้นอกจากจะเป็นอุดมมงคลสำหรับตัวผู้พูดแล้ว ยังเป็นคำที่มีฤทธิ์ในตัว สามารถจะประสิทธิ์ประสาทมงคลแก่ผู้อื่นได้ด้วย และยังทำให้ผู้พูดคำสัตย์ได้รับเกียรติ มีชื่อเสียงด้วย ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สจฺเจน กิตฺติ ปโปติ” แปลความว่า คนย่อมได้เกียรติยศ เพราะพูดคำสัตย์จริง (ขุ.สุ. (ไทย) 25/189/544.) หรือ ยกย่องสรรเสริญคำพูดจริงว่าดีกว่าสทั้งหลาย วาจามีความสำคัญยิ่งต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ใช้การพูดเป็นแกนกลางในการทำความเข้าใจ เพื่ออธิบาย เพื่อโน้มน้าวใจ หรือเพื่อทำความเข้าใจกับบุคคลอื่น ๆ ผู้ที่รู้จักศิลปะในการพูด มีโอกาสสร้างความสำเร็จและความก้าวหน้าให้แก่ตนเองได้อย่างมาก ตรงกันข้าม คนที่พูดไม่ดีหรือพูดไม่เป็น นอกจากคำพูดนั้นจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานแล้ว ยังอาจเป็นการสร้างศัตรูให้กับผู้พูดเอง

3) ต้องเป็นคำสุภาพ คือ พูดด้วยภาษาที่สุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบคาย เป็นคำพูดที่ผู้ฟังน่ายินดี ชื่นชอบ เป็นคำพูดที่ให้แต่คุณส่วนเดียว ทั้งทำให้ผู้พูดสงบ เป็นการพัฒนาสุขภาพจิตให้ดีขึ้น บุคคลจึงควรพูดแต่วาจาที่สุภาพ วาจางาม อ่อนหวาน ประกอบด้วยประโยชน์ เพราะทำให้เกิดผลดีแก่ตนเองและผู้อื่น

4) พูดแล้วมีประโยชน์ คือ มีประโยชน์ต่อผู้ฟังถ้าหากนำแนวทางไปคิด หรือปฏิบัติในทางสร้างสรรค์ต่อไป

วาจาที่มีประโยชน์ เป็นวาจาที่พูดแล้วก่อให้เกิดประโยชน์หรือผลดีทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง เป็นวาจาที่ควรแก่การฟัง หรือเป็นวาจาที่ควรพูดดีกว่าไม่พูด แต่ถ้าวาจานั้นจริงและเป็นวาจาสุภาพ แต่ถ้าพูดแล้วไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไร กลับจะทำให้เกิดโทษ ก็ไม่ควรพูด ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับอภัยราชกุมารว่า

วาจาที่ไม่จริง แม้แต่ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น รู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

วาจาที่ไม่จริง ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าเจ้านั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าเจ้านั้นเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น ไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น รู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น (ม.ม. (ไทย) 13/86/87)

พระพุทธพจน์ข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาในการสั่งสอนประชาชนก็คือ ความจริง ความมีประโยชน์ และความเหมาะสมกับกาลเวลาใจความใน พระสูตรข้างต้นนี้ แสดงนัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

(1) พระพุทธศาสนากล่าวว่า สิ่งที่จริงนั้น มิใช่สิ่งที่มีประโยชน์เสมอไป มีบางสิ่งเหมือนกันที่จริง ไม่ไม่มีประโยชน์ เพราะฉะนั้น หากมุ่งอยู่ประเด็นเดียวคือจริงเท่านั้น โดยไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อนว่า มีประโยชน์หรือไม่ แล้วกล่าวสิ่งนั้นออกไปก็อาจจะกลายเป็นความเสียหายหรืออย่างน้อยก็อาจจะเป็นการพูดหรือกระทำที่ไร้ประโยชน์ก็ได้

(2) สิ่งที่มีประโยชน์นั้น ก็ได้หมายความว่า จะต้องเป็นสิ่งที่จริงเสมอไป มีบางสิ่งเช่นกันที่มีประโยชน์ แต่ไม่จริง เพราะฉะนั้น ถ้าหากจะใช้วาจาโดยมุ่งอยู่ที่ประเด็น ความมีประโยชน์ หรือ ประโยชน์ที่ได้รับจากการกล่าวเท่านั้น ก็อาจจะใช้วาจากล่าวสิ่งที่ไม่จริงหรือสิ่งที่เท็จได้ ทั้งนี้เพราะ ประโยชน์ตามที่ต้องการนั้น อาจจะเกิดจากสิ่งที่จริงและสิ่งที่เท็จได้เพราะฉะนั้นในการกล่าว จึงไม่ควรพิจารณาเฉพาะในประเด็นที่ว่า มีประโยชน์หรือไม่เท่านั้น แต่ควรจะได้พิจารณาถึงประเด็นที่ว่า จริงหรือไม่ ด้วย แล้วเลือกที่จะกล่าววาจาที่จริงและมีประโยชน์เท่านั้น

(3) ในการกระทำต่าง ๆ นั้น พระพุทธศาสนากล่าวว่า เราจะพิจารณาเฉพาะใน 2 ประเด็นคือ จริงและมีประโยชน์เท่านั้นยังไม่เพียงพอ จะต้องพิจารณาต่อไปอีกว่า เป็นเวลาเหมาะที่จะกระทำหรือไม่ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เราจะกระทำนั้น แม้จะเป็นจริงและมีประโยชน์ แต่ถ้ากระทำในเวลาอันไม่เหมาะไม่ควรหรือไม่ถูกกาลเทศะ ก็อาจจะก่อให้เกิดผลเสีย หรืออย่างน้อยก็อาจจะไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควรก็ได้ ทั้งยังอาจจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดต่อไปอีกว่า ทำดีไม่ได้ดังที่มักจะมีผู้กล่าวกันอยู่เสมออีกด้วย ดังนั้น สาเหตุประการหนึ่งของความล้มเหลวหรือความไม่สำเร็จในการประกอบการต่าง ๆ ก็คือทำดีไม่ถูกกาลเทศะหรือกระทำการอย่างไม่ฉลาดรอบคอบนั่นเอง (พระมหาไพรัช โขติรัตน, 2548: บทคัดย่อ)

5) พูดด้วยจิตที่มีเมตตา คือ พูดด้วยจิตใจที่มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง มีความจริงใจต่อผู้ฟัง เมตตา เป็นข้อธรรมที่รู้จักกันทั่วไป คำแปลสามัญของเมตตา คือ ความรัก ความมีไมตรี ความปรารถนาดี ความอยากให้ผู้อื่นมีความสุขและประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ลักษณะของวาจาที่มีเมตตา ฟังทราบจากการกระทำทางกาย วาจา ใจ

ของมนุษย์ซึ่งมีเจตนาเป็นปัจจัยชี้ขาดระหว่างลักษณะ “ดี” กับ “ไม่ดี” เป็นปัจจัยเพิ่มพลังหรือลดพลังแห่งการแสดงออกของสัตว์โลก เป็นสิ่งพันนาการหรือสิ่งปล่อยคลายสรรพสิ่ง เป็นปัจจัยเพิ่มความเข้มข้นหรือลดความเข้มข้นของการกระทำ มีลักษณะเป็นสิ่งบอกเหตุหรือการพยากรณ์ผลของการกระทำ เปรียบดังต้นตอหรือต้นเค้าของการกระทำ เป็นแม่บทหรือแม่แบบของการกระทำ เป็นเครื่องชี้บุญชี้บาปของการกระทำ และยังเป็นตัวแท้ของการกระทำทั้งมวลของมนุษย์ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ” แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการกรรมด้วยกาย วาจา ใจ” (อง.ฉก. (ไทย) 22/63/577)

พระพุทธศาสนาสอนเรื่องความเมตตาโดยให้เอาตนเองเป็นเครื่องเปรียบเทียบว่า เรายังสุข เกลียดทุกข์ฉันใด สัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น บุคคลผู้แสวงหาความสุขให้แก่ตนเอง แต่ทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์เดือดร้อน พระพุทธเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ ดังเช่นเรื่องในทณฺหสูตร และสัมพหุลกฺขมวตฺถุว่า พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี ทอดพระเนตรเห็นพวกเด็ก ๆ เอาท่อนไม้ตี จึงเปล่งอุทานในขณะนั้นว่า “ผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน แต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลยส่วนผู้ใดไฝหาความสุขเพื่อตน ไม่ใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุข ผู้นั้นตายไปแล้วย่อมได้รับความสุข” จากพุทธอุทานสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ปรารถนาความสุข ไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่นสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ไม่ว่าจะเป็นการทำ พูด คิด จึงควรตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาไว้เป็นเบื้องต้นเสมอ

สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า การพูดเหมาะสมแก่กาลเวลา หรือการพิจารณาไตร่ตรองรอบคอบแล้วว่า เป็นเวลาควรแล้วจึงกล่าว เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้การพูดนั้น ๆ เกิดผลหรือได้ผลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ การใช้วาจาที่ประกอบด้วยองค์ประกอบทั้ง 3 ข้างต้น จึงเรียกได้ว่า เป็น การใช้วาจาที่ดี ที่สมบูรณ์แบบตามหลักของพระพุทธศาสนา ประโยชน์หรือผลของวาจาอยู่ที่ผู้พูดพูดแล้วได้รับผลดีจากการพูดนั้น ฝ่ายผู้ฟังเมื่อได้ฟังแล้ว ก็ได้รับผลดีเช่นกัน เหมือนการปลูกต้นไม้ เมื่อมันออกผลมาให้ได้รับประทาน หรือมีดอกออกมาให้ชื่นชม นั่นก็คือผลหรือประโยชน์ที่ผู้ปลูกได้รับ ประโยชน์ของการพูดนั้น ต้องดูให้หลายชั้น บางทีอาจได้ผลแค่ชั้นนอก แต่เสียผลชั้นในก็มี คำพูดที่มีประโยชน์นั้น จะต้องไม่เป็นโทษ แต่เป็นคำพูดที่ทำให้ผู้พูดและผู้ฟังให้ดีขึ้นอย่างเดียวนั้น สนุทฺธิยสนทนาตามหลักพุทธสันติวิธีจะต้องระวังมิใช้วาจาเท็จ อันเป็นเหตุให้คนทั้งหลายคลายความเชื่อถือ มิใช่ใช้วาจาอุยงส่อเสียดให้ผู้อื่นแตกร้าง หรือระหองระแหงกัน ควรหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงใครในแง่ร้าย ให้กล่าวถึงเรื่องที่ไม่พาดถึงบุคคลในทางที่จะทำให้เขาเสียหาย พูดในทางที่จะเกิดความรู้ ไม่กล่าววาจาหยาบคายเสียดสีดูถูก จะทำให้ขัดเคืองกันและเป็นการนำละอาย ต้องพยายามใช้คำพูดที่เหมาะสมสมควร การพูดวาจาไพเราะย่อม

เป็นที่นิยมชมชอบแก่ผู้ได้ยินได้ฟังมาก ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองให้เป็นที่นับถือของคนทั้งหลาย คู่สนทนามีกำลังใจในสุนทรียสนทนาที่เหมาะสม ซึ่งคือสุนทรียสนทนาทั้งวจนภาษาและอวจนภาษาที่สร้างความพึงพอใจ สื่อสารไปแล้วเกิดความสบายใจ ไม่สร้างความหวาดกลัวแก่อีกฝ่ายหนึ่ง

4. การประยุกต์ใช้สุนทรียสนทนาในสังคมไทย

ในการอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นสังคมของคฤหัสถ์หรือสังคมของภิกษุ มีแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่เป็นหลักการสำหรับการปฏิบัติที่สำคัญไม่ต่างกันคือ ข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงละเว้น อย่างไรก็ตาม ก็มีความแตกต่างกันบ้างในเรื่องของจุดมุ่งหมายซึ่งทำให้ระดับความเข้มข้นของการประพฤติปฏิบัติในข้อพึงปฏิบัติและข้อพึงละเว้นที่แม้จะมีชื่ออย่างเดียวกัน แต่ก็มีระดับความเข้มข้นของการประพฤติปฏิบัติแตกต่างกันไป ดังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่แสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติมีความแตกต่างกันไประหว่างฆราวาสกับบรรพชิต ที่ว่า

“คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่อุบาสกจะพึงหมั่นประพฤติ ในส่วนเบื้องต้น คือ ศีล 5 ที่จะต้องรักษาประจำ ศีล 8 ที่พึงรักษาในวันอุโบสถ 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ และศีล 10 (ถ้าสามารถ) และเจริญสมาธิปัญญาตามความเหมาะสมแก่ศีลที่รักษานั้น ๆ” (ขุ.อ. (ไทย) 25/46/269.) และ “ที่เป็นคฤหัสถ์ ก็ยินดีข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ คือ ขยันทำการทำงาน นับถือพระรัตนตรัย ให้ทาน รักษาศีล 5 และศีล 8 และที่เป็นบรรพชิตก็ยินดีข้อปฏิบัติสำหรับบรรพชิต คือ รักษาศีลไม่ให้ขาด และเจริญภาวนา” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/184/543)

แม้ในสังคมของคฤหัสถ์กับบรรพชิตจะมีแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันแตกต่างกันไปบ้าง และบางประการที่เหมือนกัน เช่น เรื่องเกี่ยวกับการพูดเท็จ แต่ก็มีความเข้มข้นในการปฏิบัติต่างกัน กล่าวคือ ศีล ข้อ 4 ในศีล 5 ซึ่งเป็นศีลสำหรับฆราวาสนั้นคือ งดเว้นจากการพูดเท็จ ซึ่งเป็นวัจจกรรม ส่วนการงดเว้นจากการพูดเท็จของผู้สละเรือนออกบวชเป็นภิกษุนั้น มิใช่ห้ามเพียงในระดับวัจจกรรมเท่านั้น แต่ห้ามไปถึงระดับมโนกรรมทีเดียว คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ซึ่งเจตนาดีเป็นการกระทำในระดับมโนกรรม แม้ในส่วนที่เป็นระดับวัจจกรรมก็ยังมีพิจารณาความเป็นมุสาวาทลงไป ในรายละเอียดอีก เช่น มุสาวาทมิได้ด้วยอาการ 3 อย่าง คือ ก่อนพูด ก็รู้ว่าพูดเท็จ กำลังพูด ก็รู้ว่ากำลังพูดเท็จ หลังพูด ก็รู้ว่าพูดเท็จแล้ว (ขุ.ม. 29/54/185) เช่นนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในสังคมทั้งคฤหัสถ์และภิกษุย่อมต้องมีกิจในการที่จะต้องสื่อสารกันด้วยฐานะประการต่าง ๆ และภิกษุยังมีการฝึกเพิ่มเติมขึ้นด้วย นั่นคือ เป็นแบบอย่างและต้องอบรมสั่งสอนผู้อื่นในการขัดเกลาตนเอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันนี้มีจุดมุ่งหมายเน้นไปที่ประโยชน์ที่ผู้รับสารจะได้รับ โดยประโยชน์ดังกล่าวนี้

เป็นประโยชน์ตามแนวคิดในพระพุทธศาสนา 3 อย่าง คือ (1) ญาณิธัมมิกัตถะ (ประโยชน์โลกนี้) (2) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์โลกหน้า) และ (3) ปรมัตถะ (ประโยชน์ยอดเยี่ยม หรือ ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน (ที.ปา. 11/176/137, ขุ.สุ. 25/37/507) หรือในอีกแนวทางหนึ่ง คือ ประโยชน์ตน (อง.ปญจก. 22/193/325) ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งประโยชน์ตนและผู้อื่น (ขุ.ม. 29/214-215)

ดังนั้นจึงมีหลักปฏิบัติอื่น ๆ เพิ่มเติมเข้ามา ซึ่งเป็นหลักในสุนทรียสนทนา โดยพิจารณา กระบวนสุนทรียสนทนาทั้งในแง่ขององค์ประกอบด้านผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางหรือวิธี สุนทรียสนทนา และผู้รับสาร ซึ่งในส่วนนี้มีหลักธรรมหมวดต่าง ๆ คำสอนที่ปรากฏใน พระสูตรต่าง ๆ และแนวปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติรวมทั้งที่ให้พระสาวกปฏิบัติ มารองรับสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างบางตัวอย่างของหลักธรรม คำสอน และแนวปฏิบัติเหล่านั้นที่พอจะ ประมวลเป็นแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนากับบุคคลอื่นในสังคม เช่น หลักสัปปริสธรรม 7 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 627) แสดงให้เห็นแนวคิดและแนวปฏิบัติ ที่สามารถ ปรับเข้ากับคุณสมบัติขององค์ประกอบของกระบวนสุนทรียสนทนาในแต่ละองค์ประกอบได้ ทั้งองค์ประกอบด้านผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร และผู้รับสาร

ส่วนเนื้อหาสารและจุดประสงค์ของสุนทรียสนทนา มีหลักการที่ชัดเจนจากเกณฑ์ ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า ที่จะตรัสก็เพราะว่าเจ้านั้นเป็นวาจาที่จริงและเป็นประโยชน์ โดยทรงรู้กาลที่จะตรัส (ม.ม. (ไทย) 13/86/87-88) นั่นคือ เป็นเกณฑ์เกี่ยวกับสุนทรียสนทนา ที่ให้คำนึงถึงทั้งเนื้อหา ผลลัพธ์และบริบทที่จะทำสุนทรียสนทนา ซึ่งจุดประสงค์ทั้งหมดนั้นก็ เพราะทรงคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับสาร

สำหรับวิธีที่จะนำเสนอเนื้อหาสารตามภูมิหลังของผู้รับสาร ปรากฏในการแสดง ธรรมของพระพุทธองค์ เช่นที่ทรงแสดงอนุปพุทฺธิกา ซึ่งเป็นเสมือนหลักการของสุนทรีย สนาที่สื่อสารไปตามลำดับรวมทั้งการเป็นธรรมกถึก (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 246) หรือวิธีการแสดงธรรมทั้งของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ แสดงธรรมโดยชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้าปลอบขโมใจให้ สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา (ส.ส. (ไทย) 15/152/193) หรือที่เรียกว่าเทศนาวิธี 4 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546: 6) รวมทั้งวิธีการตอบปัญหา (อง.จตุกก. (ไทย) 21/42/70-71)

สำหรับช่องทางในสุนทรียสนทนาให้เข้าถึงผู้รับสารได้มากที่สุด ทั้งในด้านปริมาณ พื้นที่ ระดับขั้น รวมทั้งสุนทรียสนทนาที่จะทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงธรรมหรือเนื้อหา สารได้นั้น ทรงมีกุศโลบาย มีแนวปฏิบัติ ซึ่งกลายเป็นแนวทางปฏิบัติของพระสาวก รวมทั้งได้ มอบหลักการแก่พระสาวกไว้หลายประการ เป็นต้นว่า การเข้าถึงผู้รับสารให้มากที่สุดและ

กว้างขวางที่สุด ทรงใช้วิธีส่งพระอรหันตสาวกออกไปในทิศต่าง ๆ โดยมีให้ไปทางเดียวกัน 2 รูป (วิ.ม.4/32/40) ทรงแสดงธรรมแก่ชนทุกระดับชั้นของสังคม และทรงแสดงธรรมแก่บุคคลสำคัญ (key person) เป็นต้นว่าผู้รับสารที่มีศักยภาพในการบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว หรือผู้มีบทบาท อิทธิพลเป็นวงกว้างในสังคม เช่น ผู้นำผู้ปกครอง สาวกคนสำคัญของลัทธิอื่น ตลอดจนทั้งคหบดี และพราหมณ์มหาศาลผู้มีชื่อเสียง นอกจากนี้ทรงอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะด้วยภาษาของตน ทรงห้ามยกพุทธวจนะขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต ทรงสอนมิให้ยึดภาษาท้องถิ่น มิให้ละเลยคำพูดสามัญ การที่ทรงวางหลักเกณฑ์ในเรื่องการใช้ภาษาเช่นนี้ ก็เพื่อให้ผู้รับสารจำนวนมากที่มีอยู่ในทุกชนชั้นและในหลายท้องถิ่น สามารถเข้าใจเข้าถึงเนื้อหาสาระได้เช่นเดียวกัน (ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, 2553: 78)

นอกจากการพิจารณาจากองค์ประกอบสุนทรียสนทนาแล้ว ยังมีหลักการเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในเชิงปฏิสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมหรือการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะด้วย ดังเช่นที่ปรากฏในคำสอนให้งดเว้นถ้อยคำขัดแย้งกัน หรือคำสอนให้หมั่นประชุมกันโดยพร้อมเพรียงในอธิปไตยธรรม เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งคฤหัสถ์และภิกษุยังมีปรากฏอยู่ในพระสูตรและในทีต่าง ๆ ในพระไตรปิฎกอีกมาก อย่างไรก็ตาม นอกจากที่ปรากฏในลักษณะของสุนทรียสนทนาเชิงวัจนะแล้ว แม้ในส่วนที่เป็นสุนทรียสนทนาเชิงอวัจนะ เป็นต้นว่า สุนทรียสนทนาด้วยเทศภาษา (การใช้พื้นที่และระยะห่างเพื่อสุนทรียสนทนา) กาลภาษา (การใช้เวลาเพื่อสุนทรียสนทนาภาษาท่าทาง กายภาพภาษา (การใช้รูปร่างหน้าตาเพื่อสุนทรียสนทนา) ปริภาษา (ลักษณะของเสียงที่ใช้ในสุนทรียสนทนา) หรือวัตถุภาษา (การใช้วัตถุสิ่งของเพื่อสุนทรียสนทนา) ก็เช่นกันที่สามารถประมวลเป็นหลักการหรือแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งคฤหัสถ์และภิกษุได้

กล่าวโดยภาพรวม แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยสามารถประมวลเป็นแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นต้นว่า ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางสุนทรียสนทนาหรือวิธีสุนทรียสนทนา ผู้รับสาร จุดมุ่งหมายของสุนทรียสนทนา บริบทของสุนทรียสนทนา รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กันในสุนทรียสนทนา ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาดังกล่าวนี้อาจสามารถปรับใช้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนายกับบุคคลอื่นในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้

5. สรุป

สุนทรียสนทนาบุคคลต้องใช้ภาษาทั้ง 2 รูปแบบในสุนทรียสนทนาควบคู่กันไป เพื่อเสริม หรือ เน้นย้ำสร้างความเข้าใจให้แก่กันและกัน หากจะพูดหรือว่าใช้อวัจนภาษา หรือ วัจนภาษาอย่างใดอย่างหนึ่งล้วน ๆ ในสุนทรียสนทนา คงต้องใช้ความชำนาญ หรือมีการ

อธิบายมากและอาจจะใช้เวลามากหรืออาจมีบุคคลที่ 3 ในการแปลความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจของแต่ละฝ่ายทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังจะเห็นได้จากสุนทรียสนทนาของคนต่างสังคมกัน และภาษาใบ้ จะมีล่ามแปลภาษาเพื่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับสาร แต่หากในสุนทรียสนทนานั้น ผู้ส่งสารใช้ทั้งภาษาคำพูดและการแสดงออกของอวัจนภาษาในรูปแบบต่าง ๆ ประกอบกัน เช่น การชี้บอก การพยักหน้าแสดงการรับรู้ หรือการยิ้มตอบรับ โบกมือห้าม หรือการนิ่งตั้งใจฟัง หรือแสดงสีหน้าสงสัย เหล่านี้ย่อมจะสร้างปฏิกริยาตอบกลับให้ผู้ส่งสารได้รับรู้ และสามารถสร้างความเข้าใจและสื่อสารแก่กันและกันได้ดียิ่งขึ้น จึงเป็นสิ่งที่แน่นอนตลอดไปว่า ในกระบวนการสุนทรียสนทนานั้น พระพุทธศาสนานั้น ไม่ สนับสนุนให้ทำสุนทรียสนทนา กับบุคคลอื่นโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสุนทรียสนทนานั้น เป็นสุนทรียสนทนาที่เป็นไปในทางที่ไม่ดี เป็นโทษ อย่างไรก็ตาม หากต้องทำสุนทรียสนทนา กับบุคคลอื่น ก็มีแนวทางปฏิบัติอยู่ ดังเช่น สำรวมวาจา หรือ วชิรสมาจาร เป็นต้น กล่าวโดยภาพรวม แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในการอยู่ร่วมกันในสังคมทั้งคุณุหัสส์ และภิกษุ สามารถประมวลเป็นแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาในองค์ประกอบต่าง ๆ ของสุนทรียสนทนา เป็นต้นว่า ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางสุนทรียสนทนาหรือวิธีสุนทรียสนทนา ผู้รับสาร จุดมุ่งหมายของสุนทรียสนทนา บริบทของสุนทรียสนทนา รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์กันภายในสุนทรียสนทนา ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนาดังกล่าวนี สามารถปรับใช้เป็นแนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียสนทนา กับบุคคลอื่นในการอยู่ร่วมกันในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- กิตติมา สุรสุนธิ. (2541). **ความรู้ทางสุนทรียสนทนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรมะ สตะเวทิน. (2541). **การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2538). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาไพรัช โชติโรตโน (เชื้อแก้ว). (2548). **มโนทัศน์เรื่องวาจาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเชิงวิเคราะห์**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สวณิต ยมาภัย. (2526). **การสื่อสารของมนุษย์**. กรุงเทพฯ: 68 การพิมพ์.
- อวยพร พาณิช และคณะ. (2533). **พัฒนาการของคำขวัญโฆษณาในงานประชาสัมพันธ์ในหนังสือพิมพ์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). **ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.